

Význam a chápání času

Výzkumníci v této kapitole popisují, jak paradoxně ovlivňuje přemíra času nezaměstnaných jejich strukturu činností. Odříznuti od práce, na kterou byli zvyklí, a deprimováni kontakty s vnějším světem ztratili dělníci z Marienthalu hmotné i duchovní důvody pro smysluplné trávení svého času. Tyto skutečnosti jsou přesvědčivě dokládány výsledky rozličných, vynalézavým způsobem provedených pozorování a měření.

V poledne, v době největšího provozu na hlavní ulici Marienthalu, zjišťoval Lazarsfeld se svými kolegy u stovky chodců, kolikrát se zastavili na úseku tří set metrů. Tabulka 1 přehledně ukazuje rozdíly mezi muži a ženami.

Tabulka 1. Rozdíly v počtu zastávek mezi muži a ženami

Zastávky na hlavní třídě	Muži	Ženy	Celkem
3 a více	39	3	42
2	7	2	9
1	16	15	31
0	6	12	18
Celkem	68	32	100

Pramen: [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 67; 1960: 69].

Jiným dokladem odlišnosti mezi muži a ženami z hlediska využívání a trávení času bylo měření rychlosti chůze po téže hlavní třídě. I když na každých sto lidí, kteří se pohybovali po ulici, bylo vždy dalších asi třicet, kteří jen postávali, zjištěná rychlost chůze byla překvapivě nízká. Tabulka 2 ukazuje údaje naměřené pro padesát „chodců“ v Marienthalu – mužů a žen.

Tabulka 2. Rychlost chůze : rozdíl mezi muži a ženami

Rychlost chůze v mílech/hod. cca v km/hod	Muži	Ženy	Celkem
3 mí/h 5,0 km/h	7	10	17
2,5 mí/h 4,1 km/h	8	3	11
2 mí/h 3,2 km/h	18	4	22
Celkem	33	17	50

Pramen: Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 67; 1960: 69].

„Čas v Marienthalu měl tedy duální povahu: byl odlišný pro muže a pro ženy. Pro muže rozdělení času do hodin ztratilo veškerý význam. Z jednoho sta mužů 88 nenosilo hodinky a pouze 31 z nich hodinky vůbec doma mělo. Jedinými referenčními body pro ně byly vstávání, oběd a ulehnutí k spánku.“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 67; 1960: 69]

Třetí technikou zjišťování údajů byly časové snímky, o něž byly obyvatelé obce požádáni. Den nezaměstnaného dělníka byl zaplněn jen formálně. Mezi zmíněnými třemi referenčními body byly intervaly nečinnosti, které bylo pro nezaměstnaného obtížné popsat. Ve srovnání s nezaměstnaným byl časový snímek zaměstnaného dělníka nejen v práci, ale i po příchodu domů z práce zaplněn smysluplnou činností. Také čas žen byl využit k činnorodé aktivitě. O ženách z Marienthalu výzkumníci říkají, že nebyly nezaměstnané, ale neplacené. Považovaly za svou povinnost udržovat v chodu domácnost, a to jim zabralo celý den [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 74-75; 1960: 76-77]. V jejich časovém snímku byla obsažena péče o děti, úklid, nákupy, vaření, mytí nádobí, šití a za-

šívání, a tyto činnosti ženě den zcela pokryly. Někteří muži pečovali o děti, zvláště o ty malé, občas se v jejich přehledu prací objevila práce v domácnosti, péče o králíky, o zahrádku, drobné domácí práce. Ale většinou jejich výčet činností byl jen formálním zaplněním formuláře časového snímku se zřejmými obtížemi pojmenovat nečinností vyplněné dopoledne i odpoledne.

Omezené množství volného času působí tedy podle autorů *Marienthalu* jako motivující prvek, naopak jeho libovolné množství má za následek ztrátu potřeby jeho struktury. Píší: „...Co by měl udělat před obědem, může být uděláno stejně dobře po obědě nebo večer, a náhle den uplynul, aniž bylo cokoliv vykonáno“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 71; 1960: 73]. Jeden z nezaměstnaných si posteskl: „Co byste dělali se svým časem, kdybyste byli bez práce? (...) Byl jsem zvyklý mít méně času pro sebe, ale dělal jsem pro sebe víc.“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 71; 1960: 73]

Také ženám vadila jejich nezaměstnanost a mnohé dělnice by se chtěly vrátit ke své práci v továrně přesto, že pro ně péče o domácnost znamenala pracovat dlouho do noci. Psychický tlak z nedostatku peněz, starost, že nemají co dát dětem k jídlu, věčné zašívání rozbitých šatů bez možnosti koupit dětem nové, uzavření mezi čtyřmi stěnami a nedostatek sociálních kontaktů by rády vyměnily za návrat do továrny, do časů zaměstnanosti.

Změnil se chod času v nezaměstnané komunitě. Za situace, kdy téměř nikdo netráví všední dny v zaměstnání, ztratily neděle a svátky hodně ze svého významu. Časový rytmus komunity je udáván pravidelností čtrnáctidenních výplat podpor v nezaměstnanosti. Naopak střídání ročních období svůj význam neztratilo. Konec topné sezóny a zkrácení noci, kdy bylo třeba dlouho svítit, začátek práce na polích, a tím příležitost k občasné práci, to vše nabylo většího významu za situace nedostatku peněz v domácnosti. Obyvatelé *Marienthalu* se tak vrátili k primitivnějšímu, méně diferencovanému pojetí času [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 77; 1960: 79].

Ztracená pružnost

Jak dlouho vydrží zjištěný stav rezignace v nezaměstnané komunitě? Bezprostředně po nástupu masové nezaměstnanosti utrpěl *Marienthal* masový šok. Za nějakou dobu se lidé z šoku vzpamatovali a situace se stabilizovala. Rodiny musely vystačit se čtvrtinovým příjmem. Zprvu opakovaně upadaly do dluhů, dokud drasticky neomezily svou spotřebu a než se hospodně naučily přísné hospodárnosti. Zápasnický klub nejprve přestal existovat. Po roce však byl obnoven. Fotbalový klub jeden rok zanikl a následující rok již znovu působil. Zůstala však neodbytná otázka: „Bude to tak stále? Zůstane tato situace napořád?“

Postupně se snižující podpora v nezaměstnanosti nebyla jediným důvodem zhoršující se ekonomické situace rodin. Rodinné rezervy se brzy vyčerpaly. Obnošené šatstvo bylo stále obtížnější spravovat a na nové nebylo. Boty již často nešly spravit vůbec. Chybělo spodní prádlo. Ze sbírek se dařilo jakž takž udržovat šatník dětí. V případě nouze bylo možno jim přestít z šatstva rodičů. Ze zbývajících ložního povlečení šily maminky dětem prádlo.

Ekonomická situace ovlivňovala postoje a reakce celých rodin. Průměrný měsíční příjem na spotřební jednotku (dospělý = 1, dítě = 0,6) se významně lišil podle skupin domácností. Tabulka 3 přehledně dokládá, že částka rovnající se pěti šilinkům měsíčně představovala rozdíl mezi slazením cukrem a nebo sacharinem, mezi spravenými dět-